

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Kūryba žurnalistikoje: nuo kūrybinio konkurso iki Garliavos

2012-05-11

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Literatūra

AUTORIUS: Gražina Sviderskytė

DATA: 2012-05

Kūryba žurnalistikoje: nuo kūrybinio konkurso iki Garliavos

Gražina Sviderskytė

Linksniuoti kūrybą – beveik nepadoru, kaip mitinguoti šventoriuje. Bet ką daryti, jei esi susijęs su „kūrybine“ profesija, žurnalistika? Beje, nesvarbu, kaip susijęs: tiesiogiai ar ne. Žurnalistika smelkiasi kasdienybėn, net jei jos niekada nestudijavai ir nepraktikavai. Akivaizdu: ji yra, ji mus veikia. Bet kiek ir, ypač, kodėl ji kūrybinė? Didžiama skaitytojų, klausytojų, žiūrovų, taip pat ir pačių profesionalų nesuprastų klausimo, bet juk žurnalistika taip vadinama. Už ką? Nors dvidešimtmetė praktika nuskaidrino daugybę profesijos aspektų, šis taip ir liko mistifikuotas – tarsi tiesa „X failų“ seriale, kuri „glūdi kažkur anapus“.

Painiavos prisivelia nuo pat pradžių, nuo profesijos elementoriaus. Žurnalistika – viena iš dviejų bakalauro studijų Vilniaus universitete, į kurias stojant reikalinga kūrybinio konkurso įskaita. Tai – tradicinis stojamasis egzaminas, kuris vyksta nuo žurnalistikos studijų VU pradžios. Simbolizmas aiškus, o praktinė paskirtis? Programoje skelbiama, kad egzaminu tikrinama „motyvacija, kūrybiškumas“. Stojantieji „turėtų atskleisti ryžtą ir gebėjimus studijuoti vieša atsakomybe pagrįstos kūrybinės profesijos disciplinas“, testu ir rašto darbu įrodyti, kad gali kritiškai mąstyti, „žinias pateikti įdomiai, būti pastabūs, kad norės mokytis, kaip atpažinti, kur yra visuomenei svarbus faktas ir/ar asmenybės, reiškiniai.“ Kam visa tai? Mat „žiniasklaida – tai sudėtinga sistema, taip pat – savitas įdomus procesas (ir ekonominis, ir kūrybinis) ir organizacija, galiausiai – produkcija.“

Iki pernai metų nemažai kolegų dalyvavo vienoje šio egzamino sudėtinių dalių – pokalbyje su stojančiaisiais (dabar vietoje pokalbio – testas). Būnant vertintojais teko

įsitikinti, kad per 20 nepriklausomybės metų neišnyko tendencija, jog į žurnalistiką abiturientai bėga nuo *matkės egzų* arba skuba „save išreikšti“ bei kitaip „įdomiai praleisti laiko“, už kuri, dėl patiem nesuprantamų priežasčių, jiems būtų mokamas atlyginimas. Toks arba panašus, tik subtiliau užmaskuotas, yra pernelyg dažnai pasitaikantis startinis kūrybinės profesijos suvokimas, įsivaizdavimas, įvaizdis. Logiška būtų tikėtis, kad studijų metu jis kaip reikiant koreguojamas ir finale, prieš pasineriant į minėtą „ekonominę ir kūrybinę procesą“, t. y., pradedant dirbti žiniasklaidos sistemoje, maksimaliai eliminuojamas. Jei to nebūtų pasiekta, logiška būtų tikėtis, kad akademiniam pasaulyje kultū aliarms, ypatingoji parengtis, rezultatyvus perversmas. Bet tokia logika ligi šiol nepasitvirtina.

Kai kuriose darbdavių apklausose būtent kritinio mąstymo ir kūrybiškumo stoka jau tradiciškai įvardijami kaip žurnalistikos absolventų didieji trūkumai: jie esą neišmokyti, nežino kūrybiškumo saviugdų metodų, netaiko jų darbinėje veikloje, tad, išgaravus jaunatviškam entuziazmui, dirba pagal susidarytus šablonus. Iš TV ekrano ir be apklausų geriausiai matyti, kad eterį kaip anksčiau, taip ir dabar didžia dalimi kuria „jaunatviškas entuziazmas“, šablonų kaita ir dirbančiųjų amžiaus vidurkio slinktis – minimali. Brandesnei kūrybai skatinti įsteigti Lietuvos žurnalistų sąjungos konkursai kenčia reikalavimus atitinkančių darbų pasiūlos badą. Nacionalinėje žurnalistų kūrėjų asociacijoje prikapsėjo kone šimtas narių. Bet, kaip syki karčiai pastebėjo vertinimo komisijos narys, per svarstymus „kartelę tenka palikti už durų“.

Nors problema ne šiaip egzistuoja, bet prikišamai reiškiasi, polemizuoti viešumoje apie profesinę kūrybą, kūrybiškumą – nepopuliaru, neįprasta, nes nepatogu, keblu ir, galimai, bergždžia. Visų pirma, profesinė kūryba, kūrybiškumas yra subtilesnė sfera nei „nekomercinė veikla“ ar impulsyvi saviraiška. Objektivių ir detalių jos vertinimo kriterijų nerasi Visuomenės informavimo įstatyme ar Lietuvos žurnalistų leidėjų ir žurnalistų etikos kodekse (keista, jei būtų kitaip). Dokumentuose trapiai teuztariamos prielaidos kūrybai – antai, tarp kertinių veiklos principų įterpta pagarba kūrybai, o kas konkrečiu atveju yra ar nėra kūryba, sprendžia subjektyvūs vertintojai – ekspertai, dėl kurių, žinia, įvairiuose susivienijimuose (pastaruju metu fonduose, asociacijose) kyla daugiau sankirtų ir sumaišties nei darnos ir sutarimo. Iš pastarųjų patriukšmavimų atrodytų, kad ekspertų yra daugiau nei reikia, bet patirtis liudija, kad prireikus tokio nerasi, negausi: esą jų tėra vienas kitas, o ir šie nenori, negali vertinti svarstyti darbų, nes per gerai pažįsta jų autorius. Antra, praktinėje žiniasklaidos sistemos kasdienybėje ne tik Lietuvoje, bet ir vakarietiškoje kultūrose dominuoja ekonominis procesas, komerciniai produkcijos vertinimo pagrindai, ir ši tendencija tolydžio stiprėja. Trečia, sveikas protas sufleruoja, kad tinkamiausias laikas ir vieta mokytis(s) kūrybiškumo yra klasė ir auditorija, o pradėjus dirbti veiklos rezultatus, produkciją jau savaime filtruoja kolegialūs sprendimai, darbdavių, kritikų ir vartotojų požiūris. Ketvirta, kūryba, ypač meninė kūryba, yra iki intymumo individualus dalykas, jam laisvai tarpti būtina pagarbos, pakantos terpė, o tokios vidinės kultūros lygį mūsų šioje viešumoje reprezentuoja, pavyzdžiui, kad ir seimūnai savo arkliškais apsižodžiavimais. *Summa summarum*, praktinės kūrybai būtinos prielaidos smarkokai kertasi su realijomis: kūrybai reikia subtilaus palaikymo ir laiko, pastangų ir pinigų. Tokią veiklą įterpti, tarkime, dominuojančioje nedidelės rinkos elektroninėje žiniasklaidoje, kurioje greitis lemia viską – beveik neįmanoma.

Tad būtų lyg ir paprasta nukirsti: sunkinančios aplinkybės, nuosprendis ir taškas,

tokios veiklos nėra, nes negali būti. Tik... kodėl liko neišbrauktas tas „beveik“?

Todėl, kad kolegos dar parodo, pristato naujų originalių autorinių darbų. Šį pavasarį net atsirado programa „Aukštosios kūrybos impulsai mokykloms“, kurioje dalyvaujantieji važinėja po miestus ir miestelius, dalijasi tokia patirtimi su šalies mokyklų bendruomenėmis. Be to, asmeninė patirtis irgi liudija, kad įmanoma brandinti ir šiaip ne taip įgyvendinti – tegu ir pritempiant aukštesnius siekius prie galimybių, kartais dargi nemaža kaina savo sąskaita – savitas idėjas. Tačiau yra priežasčių, dėl kurių ir šių *de facto* pasitaikančių apraiškų negalima užtikrintai *de jure* vadinti kūrybingos profesijos, realizuojamos žiniasklaidos sistemoje, apraiškomis.

Visų pirma, tai yra pavieniai individualios raiškos atvejai, veikiau egzotiškos, marginalinės retenybės, greičiau sistemos išimtis, atsitiktinumai nei bruožas, ypatumas. Išskirtinius kolegų pasiekimus ar nuopelnus šioje srityje nulemia pirmiausia asmeninės savybės, o ne profesinis parengimas ar žiniasklaidos priemonė. Kiek tenka stebėti ir bendrauti su kolegomis, svaresnius tyrimus, knygas, dokumentinius filmus jie sukuria, netikėtai susiklosčius kaip reta palankioms aplinkybėms, kam nors pasiūlius (nekyla ranka rašyti „užsakius“) arba greta kasdienių pareigų, net išvis po darbo, laisvalaikiu. Be to, tenka tvirtai įsitikinti, kad ištis ilgalaičių pastangų, didesnių laiko (šia prasme, ir pinigų) sąnaudų reikalaujanti, įvairius giluminius procesus aprėpianti veikla neišvengiamai tolima nuo žiniasklaidos: priklausomai nuo srities, į kurią gilini, ūmai apsižiūri, kad jau nudreifavai į kultūros arba į mokslo paskliautes. Antai, originalūs, nauji, sudėtingesni istorijos tyrinėjimai neša vis toliau nuo redakcijų. Jei ryžtisi panašiai „produkcijai“, apsiribojusi vien žiniasklaidos sistema niekaip neužtenki intelektinių, finansinių ir kitokių kūrybiniam procesui būtinų išteklių. Žiniasklaida nėra nei gera, nei bloga, ji tuo paprasčiausiai neužiima.

Kita vertus, negali absoliučiai teigti, kad žiniasklaida nepateikia tam tikros sisteminės kūrybos. Priešingai, ji periodiškai užverčia lavina įvairiausių žanrų ir formatų tam tikros teminės produkcijos, kurią tam tikrą laiką tarsi iš po žemių pumpuoja su neslopstančia energija bei entuziazmu ir kuri stulbina hiperaktyvia, maksimaliai intensyvia daugybės profesionalų veikla visoje Lietuvoje. Mažiausiai norisi šliūkstelėti žibalo į tebeplintančią ugnį, todėl tebus apsiribota trumpu retoriniu klausimu: ar Garliavos epopėja nėra pastarojo meto didžiausias žiniasklaidos kūrybos tvarinys? Juk šiame viešojo erdvėje lipdomame konstrukte – per akis dramatos, detektyvo, veiksmo ir siaubo elementų, aukščiausiomis amplitudėmis besiveliančių siužetinių linijų, intrigų ir ryškiausių personažų iš įvairiausių visuomenės sluoksnių, pateikimo išmonės ir išradingumo, neginčijamo originalumo, poveikio masiškumo ir net tarptautiškumo. Tai – nebe įvykis ar reiškinys, standartiškai nušviečiamas žiniasklaidos, bet dalies įtakingos žiniasklaidos tiesiogiai palaikomas ir kurstomas procesas, įtraukiantis realius žmones į dirbtinių aktualijų virtualų pasaulį, tarsi koks *Second Life*. Trūkumas tik tas, kad vargu ar tai pavadinsi „vieša atsakomybe pagrįstos kūrybinės profesijos“ adekvačia raiška.

Dėl to, galiausiai, nepaisant ilgametės patirties, sunku būtų patarti stojančiajam į žurnalistiką, kaip neprašauti, deramai pasiruošti įveikti bent jau kūrybinio konkurso slenkstį, ką jau kalbėti apie tolesnius profesijos laiptelius. Gali būti, kad visa tiesa apie neva iš esmės kūrybinę profesiją glūdi kažkur akademinuose kuluaruose, bet jei komunikacijos teoretikai atsakymą žino, tai kažin kodėl neišduoda. Tad teliktų

---

palinkėti geros kloties ir remtis ne profesiniu, o bendražmogišku principu, nes, kur bestotum ar besėstum, tvarūs ir ilgalaikiai, svarbiausi dalykai užsimezga ir bręsta (arba ne) širdyje ir galvoje, ne nuostatuose, konvencijose bei deklaracijose.